

TÜRK KADIN NÜFUSUNUN TOPLUMDAKİ YERİ (*)

Prof. Dr. Nermin ABADAN
Siyasal Bilgiler Fakültesi
Ankara Üniversitesi

Yirminci yüzyılda dünyanın birçok yerleri sonsuz ve köklü değişimlere sahne olmuştur. Bu değişimler kısmen harp, işgal, ilhak, ihtilâl gibi askerî ve siyasî etkenler, kısmen de endüstrileşme, şehirleşme, eğitim seferberliği ve genel oy hakkı gibi sosyal ve ekonomik değişkenler sebeble vücut bulmuştur. Bu genel değişimler arasında özellikle kadınların toplumdaki statü ve rolleri önemli bir yer işgal etmektedir. Bayard Dodge'un belirttiği üzere: «Dünyada yaşayan kadınların üçte ikisinin alışkanlıkları, bizim yaşadığımız ömür boyunca, son iki bin yıl zarfındaki hareketlerden daha süratle değişmektedir!»

Siyasî haklar, ekonomik zaruretler, harp ve ihtilâllerin yarattığı zararlar ve kadınlara serbestlik tanımak hususundaki kanaatler gün geçtikçe daha çok ülkeleri ve onların sorumlu liderlerini kadınların görev ve dileklerini yeni baştan gözden geçirmeğe zorlamıştır. Bu, özellikle Atatürk'ün önderliği altında batılaşma vetiresine bütün kudretile girişen memleketimiz için doğrudur. Örf ve geleneklerin tamamen silinmediği yerlerde bile her kuşağın davranışında derin değişiklikler olmaktadır. Bu değişimler kendini sadece görünüş, giyim ve dışa yönelen davranışlarda değil, aynı zamanda her gün yenilenen değer yargılarda göstermektedir. Daniel Lerner'in isabetle belirttiği üzere Orta Doğu'da geleneksel toplum göçüp gitmektedir, çünkü çok az kişi bu geleneksel toplumun kurallarına bağlanmaktadır.

Atatürk'ün cüretli inkilâb hamlelerinin hedefi, kadınları kendilerini sadece cinsin bekası ve mücadele konusu eşya olarak sayan ikinci derece pasif ve itaatçi rollerden kurtarmaktı. Atatürk'ün

---

(*) Bu tebliğ kasım 1968 Üniversiteli Kadınlar Derneği Ankara Şubesi ile RCD'nin Ortak Ankara Bölge Toplantısında sunulmuştur.

en büyük özlemi Türk kadınına eşit fırsat ve eğilim imkânları sağlamak suretile doğuştan taşıdıkları kabiliyetlerini geliştirme, onlara siyasî haklar tanımak suretile kamu işlerine karşı tecessüslerini uyandırmaktı. En büyük dileği Türk kadınlarının — ev, sosyal, iş meslek ve siyaset hayatındaki bilgi ve tecrübelerini — değerlendirmek suretile bütün dünya kadınlığının ilerlemesine hizmet etmektir.

Atatürk'ün bu sarsılmaz inancı Cumhuriyetin ilânından birkaç ay önce vermiş olduğu şu söylevde ifadesini bulmaktadır: «Bir heyeti içtimaiye aynı gayeye bütün kadınları ve erkekleriyle beraber yürümezse, terakki etmesine imkânı fennî ve ihtimali ilmî yoktur!» (Mart 1923, S.D. II)

Atatürk'ün eşsiz bir aydınlıkla tesbit etmiş olduğu bu hedefler acaba aradan geçen kırkbeş yılda hangi ölçüde gerçekleşmiş durumdadır?

Çekinmeden denilebilir ki ATATÜRK gibi eşsiz bir siyasî ve medenî liderin sevki idaresi altında tesirli hale getirilmek istenen bu inkilâblar, batılaşmaya candan inanmış bir seçkinler grubunun desteğine rağmen yine de perdesahî, geleneksel bir toplumu tamamen değiştirmeye yetmemiştir. Bu durum bugün açıkça şehirli ve köylü kadının yaşayışının kıyaslamasında görülür. Bugün bile kadını arka planda kalmağa mahkûm eden örf ve gelenekler, özellikle ücra ve küçük, haberleşmeden yoksun köy ve kasabalarla yeni gelişen şehirlerde olanca kuvvetle hâkim olmaktadır. Başka bir deyimle, tecrit edilmiş ve okuma yazma bilmeyen, şevklendirilmemiş bir köylü erkek çoğunluğunun nüfuz sahibi ve çeşitli hayat tarzları arasındaki şıkların bulunmadığı yerlerde, Türk kadın devrimi fiilî bir değer kazanmamıştır.

Kadın devrimlerinin beklenen sürat ve hızla gelişeceği yerde durgunlaşmasının etken ve sonuçlarını incelemeyen önce, 1968 Türkiyesinde kadınların Türk nüfus yapısı içinde yerleşme biçimi, eğitim, genel bilgiler, meslekî eğitim vs. gibi belirtici niteliklere göre durumunu belirlemeğe çalışalım.

1965 nüfus sayımına göre Türkiy'nin genel nüfusu 31,4 milyondur. Bunun 15,4 milyonu kadındır. Genel nüfusun 22 milyonu, yani % 70 i, nüfusu 10.000 aşağı bölgelerde, yani köy ve kasabalarda yaşarlar. Kırsal bölgelerde yaşayanların 10,9 milyonu erkek, 11 milyonu ise kadındır. Yerleşme biçimi esas tutulduğunda Türk kadınların % 72 köylerde, % 15 ilçelerde ve % 13 il merkezlerinde,

yani şehirlerde yaşamaktadır. Bu ayırım esas alındığında Türk kadınının Türk toplumundaki statüsünü tayin edebilmek için zorunlu olarak bu nüfus grubunu üçlü bir bölünme çerçevesinde incelemek gerekir :

- 1 — Kırsal bölgelerde kadın
- 2 — Yarı şehirleşmiş veya şehirleşmekte olan bölgelerde kadın
- 3 — Şehirleşmiş bölgelerde kadın

I — Kırsal bölgelerde kadın

Geçiş halinde bulunan bir toplum modeli olarak Türkiye'nin ana sorunlarından başlıcası şüphesiz ki Türk kadın nüfusunun dörtte üçünü kapsayan köylü kadınlarını geliştirme, eğitime ve bilinçli birer yurttaş haline getirme davasıdır. Türkiye'nin çok hızlı artan nüfusu bu sorunun çözümlenmesini gün geçtikçe zorlaştırmaktadır.

Gelişme halindeki ülkelerin hepsinde görüldüğü üzere, Türkiye'de de kırsal bölgelerde yani köylerde yaşayan kadın nüfusun okuma yazma bilim oranı, şehirdeki kadın nüfusuna oranla çok düşüktür.

Tablo : I 6 ve daha yukarı yaşlardaki nüfusun okuma yazma durumu itibarile dağılım (1)

	Okuma Toplam %	Yazma Erkek %	Bilen Kadın %	Okuma Erkek %	Yazma Kadın %	Bilmeyen Toplam %
Türkiye toplamı	48.72	64.04	32.82	35.86	67.11	51.19
Şehirlerde	66.92	79.41	52.29	20.50	47.64	33.00
Köylerde	38.53	54.61	22.92	45.29	77.02	61.39

Tablo I in açıkça gösterdiği üzere kadınının eğitim durumu özellikle yerleşme biçimi ve şehirleşme ile ilişkilidir. Şehirlerde yaşayan kadın nüfusun millî oranın hayli üstünde yer almasına karşılık, köylerde durum tamamen aksinedir. Bu sorunu ayrıca güçleştirecek etkenlerin başında bölgeler arasındaki dengesizliktir.

(1) Genel Nüfus Sayımı, Devlet İstatistik Enstitüsü, Yayın No. 537, Sh. XLII ves.

Tablo : II Seçilmiş illerde 6 ve daha yukarı yaşlardaki nüfusun okuma yazma durumunun dağılımı (2)

	Okuma Yazma Bilen			Okuma Yazma Bilmeyen		
	Erkek %	Kadın %	Toplam %	Erkek %	Kadın %	Toplam %
Gelişmiş iller :						
— İstanbul	85.55	67.56	77.26	14.45	32.27	22.54
— Kırklareli	77.44	58.79	68.38	22.55	41.20	31.16
— Eskişehir	78.70	54.21	66.65	21.26	45.75	33.31
— İzmir	76.89	53.06	65.47	23.06	46.89	34.48
Gelişmemiş iller :						
— Hakkâri	29.35	3.38	17.61	70.64	96.61	82.38
— Adıyaman	35.28	6.57	21.17	64.61	93.33	78.72
— Siirt	32.89	7.77	21.05	66.99	92.19	78.88
— Urfa	34.41	8.06	21.46	65.39	91.89	78.41

Tablo II de bölgeler arasındaki dengesizliğin sebep olduğu eğitim farklılaşması çok daha açık bir şekilde görülmektedir. Şehirleşme, endüstrileşmenin hiç bir etkisi görülmeyen doğu illerinde eğitim, toplumsal bir görev taşımadığı için, geleneksel kültür anlayışı ile birlikte kadın nüfusunu tamamen etki alanının dışında bırakmıştır.

Bundan başka yaş kategorileri de kadınların okuma yazma durumunu, yakından etkileyen bir faktör olduğunu göstermektedir. Türkiye Nüfus Araştırmasında I. Bölge olarak nitelendirilen Orta Anadolu'da kadınların artan yaşla birlikte azalan oranda okuma yazma bildikleri görülmüştür.

Tablo : III Yaş gruplarına göre Orta Anadolu'da kadınların okuma yazma oranının dağılımı (3)

Yaş Grupları	Okur Yazar Olmayan	
	Okur %	Yazar Olmayan %
15 - 19	36.9	63.1
20 - 24	23.5	76.5
25 - 34	16.6	83.4
35 - 44	8.0	92.0
45 ve yukarı	2.6	97.4
Toplam	16.9	83.1

(2) Genel Nüfus Sayımı 24.10.1965, Devlet İstatistik Enstitüsü, Yayın No. 537.
(3) Türkiye Nüfus Araştırmasında Elde Edilen Hayatî İstatistikler, 1965-1966, Sh. 115.

Tablo III de genç kuşaklardan başlayarak yukarı yaş kategorilere doğru bilgisizliğin artmakta olduğu açıkça belirmektedir. Köylü kadınların büyük çoğunluğu ailelerini ve şahıslarını ilgilendiren en yakın konularda dahi her çeşit bilgiden uzak kalmış bulunuyorlar. Nitekim Ankara civarında Güdül'de yapılan bir araştırmanın ortaya koyduğuna göre 486 kadından 25 i ailenin aylık ve yıllık geliri hakkında hiç bir fikir sahibi değildi. (4) Aynı araştırma gebeliği önleyici usuller arasında ötedenberi uygulanan geleneksel yöntemler hakkında yoğun bir bilgisizliğin varlığını da ortaya koymuştur. (5)

Bu arada ilgiye değer nokta, köylü kadınların ailelerini ve kendilerini çok ilgilendiren konularda bilgisiz olmakla beraber şiddetle bir baskı yapan ihtiyaçlarını giderme hususunda istekli olmalarıdır. Örneğin Güdül araştırmasına giren kadın deneklerin % 88 i doğum kontrolünden yana fikir beyan etmişlerdir, yine bu kadınlardan % 43 ü en çok üç çocuk sahibi olmak istiyordu. (6)

Bu eksik eğitim ve bilgi donatıma rağmen köylü kadını Türkiye'nin ekonomik hayatında son derece önemli bir yer işgal etmektedir. Nitekim 1965 sayımında 15-64 yaşları arasında iktisaden faal kadın nüfusunun dağılımında tarım sektöründe 4.7 milyon kadına karşılık, diğer sektörlerde sadece 289.197 kadının yer aldığı görülmektedir. Eğitim durumlarına göre bu grubun nitelikleri şöyle belirmektedir :

Tablo : IV 15 - 64 yaşları arasındaki iktisaden faal kadın nüfusun okur yazarlık durumu ve tahsil durumu (7)

Meslek	Okuma yazma bilmeyen	Okuma yazma bilen, fakat mezun olmayan	İlkokul ve yukarı bir öğrenim başaran
Tarım sektörü	4.014.999	215.603	562.455
Diğer sektörler	90.696	22.869	175.602

(4) N. Fincancıoğlu, N. Toraman, K. Somer, **Güdül Bilgi, Davranış ve Kullanma Araştırması**, S. S. Y. B. Nüfus Planlaması Genel Md. 1968, Sh. 8.

(5) Bu araştırmaya giren deneklerden % 81 geleneksel coitus interruptus, % 83 ü rahim yıkama usulünü, % 68 rahim içi araç yöntemini hiç duymamışlardı. Güdül Araştırması bk : (4), Sh. 30.

(6) Güdül Araştırması. bk : (4), Sh. 23.

(7) Türkiye Genel Nüfus Sayımı, 24.10.1965, Devlet İstatistik Enst. No. 508.

Görülüyor ki Türkiye'nin ekonomik hayatına en yaygın katkıda bulunan kadın nüfus grubu, eğitimden yoksun, dolayısıyla sosyal ve ekonomik haklardan tamamen habersiz kalmış dört milyonluk kocaman bir küttedir.

Eğitim yetersizliğinden başka köylü kadınlarını geleneksel hayat tarzlarında alakoyan faktörlerin başında endüstrileşmemiş, sosyal hareketliliği henüz tatmamış çevrelerin baskıcı sosyal kültürünü eklemek gerekir. Bu sosyal kültürde kadının toplumdaki yeri sadece nesli üreten ve belirli ölçüde karşılıksız üretimde bulunan, ikinci sınıf bir vatandaş olarak tanımlanmaktadır.

Köylerin büyük çoğunluğunda aile yapısı açısından hâla ataerkil sistem yürürlükte bulunmaktadır. Kız daima kocasının ailesine katılır. Ataerkil aile sisteminin töreleri gereğince, ilk önce erkekler sofraya otururlar, kadın ve çocuklar ise sofradan artanlarla yetinirler. Erkeğin evdeki mutlak egemenliğinin bir sembolü sayılan bu örfler, köylü kadınında eğitim yetersizliğinden ileri gelen beslenme bilgisizliği ile birleşince, özellikle köylü kadının sağlık durumunu yakından tehdit etmektedir. Nitekim Orta Anadolu köylerinde yapılan bir araştırma, endüstrileşmiş ülkelerin aksine olarak, erkeklerin daha sağlıklı olduğunu ortaya koymuştur. (8)

İçinde bulunduğu eğitim yetersizliğinden başka köylü kadınlarının geleneksel hayat çemberini parçalamaktan alakoyan faktörlerin başında, sosyal ve ekonomik yapının değişmemesinden yararlanarak sosyal baskısını arttıran dinî telkinlerdir. Bunlar kısmen örgütlenmiş resmî kurumlar, örneğin Kuran kursları, kısmen de dinî faaliyetlerle birlikte hurafe ve batıl inançları da yayan gayri şekli grup faaliyetleridir. Nitekim Karadeniz Ereğlisinde ağır endüstri tesisleri kuruluşu sırada yapılan bir araştırma, Ereğli şehri ile çevresindeki köylerinde kadınların kurşun dökmek, yatırması ziyaret etmek, üfürükçüye başvurmak, fal baktırmak, sebepsiz yerde Mevlût okutturmak gibi dinî inançlara fazlasıyla rağbet ettiklerini ortaya koymuştur. (9)

Özerk bir kişiliğe kavuşmak için gereken sosyal ve ekonomik ortamdan yoksun bırakılan Türk köylü kadını bu engellere rağmen, bilinçsiz de olsa, ailesi ve çocuklarına ilişkin temel sorunlar-

(8) Rezan Şahinkaya, **Orta Anadolu köylerinde aile strüktürü**, Ankara Üni. Ziraat Fakültesi Yayını 255, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1966, Sh. 19-21.

(9) Mübeccel Belik KIRAY, **Ereğli, Ağır Sanayiden Önce Bir Sahil Kasabası**, DPT yayını, Ankara 1964, Sh. 184-185.

da olumlu ve rasyonel tercihler yapmasını başarmaktadır. Aile plânlaması konusunda yapılan diğer bir araştırma köylü kadınların bu usulleri % 63, ilçelerde yaşayanların % 75 ve şehirlerde oturanların % 79 oranında öğrenmek istediklerini ortaya koymuştur. (10) Bu arada aile plânlama çalışmalarının köylerde, erkeklerin gidip geldikleri ana yol ya da kahvede yürütülmesi, bir kısım köylü kadınlarını çekingen kıldığı da hesaba katılırsa, kadınların hayatlarına belirli bir yön vermek ve hiç değilse çocuk sahibi olup olmamak hususunda haklarına kavuşmak istediklerini tartışma götürmez şekilde ortaya koymaktadır. Esasen aile plânlamasına en çok taraftar olanların, yüksek sayıda çocuk sahibi anneler olduğu görülmektedir.

Güdümlü araştırması ayrıca eğitim düzeyine bakmaksızın hemen her grupta yer alan kadınların fazla çocuk istemediklerini ortaya koymuştur. Başka bir deyimle ailesine ağır bir yük teşkil eden fazla nüfus, Türk kadın ve annesini bilinçli yada bilinçsiz şekilde kaderine hâkim olmağa zorlamaktadır. Türkiye'de hâla çok yüksek bir çocuk ölüm oranının sürüp gitmesi — 1965'te binde 120-150 —, ayrıca yılda 500.000 çocuk düşürme olayının vukuu bulunması ve bunlardan 12.000 nin ilkel usullerle annenin ölümüne sebep olması göz önünde bulundurulursa, köylü kadının emeğini değerlendirmeden, çıplak hayatı ile ne kadar zorlu bir mücadele ortamı içinde bulunduğunu ortaya koymaktadır. (11)

Kırsal yerlerde kadın ve kızlara lâayık görülen ikinci sınıf statü kendini kız çocukları için gerekli görülen eğitim düzeyinde de göstermektedir. Ereğli köylerinde aile başkanları kızları için % 7.5 oranında «hiç okumaları gerekmez», % 41.2 oranında ise «ilkokul onlara yeter» tarzında bir tercihte bulunmalarına karşılık, aynı aile başkanları oğulları için % 70.6 oranında üniversite eğitimi istemektedirler. (12)

Köylerde İslâm dininde farklı amaçlarla konulan başlık müessesesi önemli bir ekonomik pazarlık konusu olarak kızların satın alınması gibi ters sonuçlar vermektedir. Kuran'daki anlamı ile kızın evlenirken bir miktar gelire sahip olarak yeni hayatına başlaması amacı ile kurulan bu töre, yani başlık, zamanla babalar için

(10) Bernard Berelson, **Türkiye'deki Nüfus Araştırmaları**, Türkiye Etüdü hakkında Rapor, 27-28, 1964, Sh. 7.

(11) Niyazi Erzin, **Çocuk Düşürme, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi**, 1/1/1958.

(12) Mübeccel B. Kıray, op. cit., Sh. 220.

ek bir gelir kaynağı olmuştur. (13) Bu bedel kızın kendisine değil, babasına, babası ölmüşse, erkek kardeşine verilir. Dolayısıyla kızın safiyeti büyük bir önem kazanmaktadır. Köylerde bütün haşmeti ile hükmetmeğe devam eden kız erkek ayırımı, dokunulmaz bir tabu havası yaratmaktadır. Kızın safiyetine ister fiilî ister sembolik yolundan yapılan en ufak saldırı, kızın bütün ailesinin sosyal statüsünü sarsabilecek niteliktedir. Dolayısıyla namus kavramı, adam öldürme gibi ağır haksız fiiller karşısında dahi toplumsal bir mazeret ortamın yayılmasına yol açmaktadır.

Kız ve kadınların statik, durgunluktan kurtulmamış kırsal bölgelerde sürüp giden bu statüleri, medenî nikâh yerine imam nikâh müessesesinin devamına da sebep olmuştur. Kütle haberleşme araçlarının yaygın bulunmadığı ve medenî nikâhın henüz kök salmadığı bölgelerde, imam nikâhı kıyılmaktadır. Bu durum özellikle geri kalmış bölgelerde çok açık oranlara ulaşmaktadır.

Tablo : V Seçilmiş il merkezlerde yıllık evlenme sayıları (14)

İl Merkezleri	Akte edilen Evlilikler				1.000 kişi başına düşen evlilikler
	1950	1957	1964	1967	
Ankara	3.019	4.277	6.572	7.773	9 - 15.6
İstanbul	10.057	11.884	14.227	15.685	10 - 11.5
İzmir	3.599	4.502	5.295	6.123	10 - 12
Ağrı	42	73	156	105	2 - 3
Bingöl	35	26	79	53	4 - 4
Van	96	165	276	248	4 - 4

Resmî evlenmelerin oranı bölge ve şehirlere göre cereyan eden anlamlı dalgalamaların eşine boşanma konusunda da rastlamak mümkündür. Türk kadını Medenî kanununun kabulünden sonra kendi arzusu üzerine ayrılma imkânına kavuşturuldu. Fakat realite kadının bu haktan yine ancak anonimliğin hâkim bulunduğu büyük kentlerde daha çok yararlanabildiğini ortaya koymaktadır.

(13) Rezan Şahinkaya, op. cit., Sh. 40-42. Şahinkaya'nın Orta Anadolu'da yaptığı bir araştırmaya göre 86 köyden 8 inde 355 aile arasında poligamiye rastlamıştır. Poligaminin gelenek haline geldiği köylerde bu oran % 25 e yükselirken, diğerlerinde % 2.3 oranına düşmüştür. Şahinkaya'ya göre poligaminin başlıca sebebi çocuksuzluk olmayıp, daha çok statü ve itibara kavuşma endişesidir.

(14) T. C. Evlenme İstatistikleri, 1967.

Tablo : VI Seçilmiş il merkezlerinde yıllık boşanma sayıları (15)

İl Merkezleri	Boşanma Sayıları			
	1950	1957	1964	1967
Ankara	584 (1952)	731	694	697
İstanbul	929	983	1.749	1.609
İzmir	838 (1952)	951	819	813
Ağrı	1 (1952)	11	10	12
Bingöl	4 (1952)	8	13	8
Van	5	17	37	61

Bu oran ve sayıların açığa vurduğu üzere kanun önünde geçerli olmayan imam nikâhı Anadolu'da elân büyük ölçüde gücünü duyurmaktadır. Dolayısıyla resmen tescil edilmemiş, evlilik dışı doğan çocukların hukukî durumu — nüfus cüzdanları olmamaları sebebiyle okula kaydolamamaları, askere alınamamaları vs. — Adalet Bakanlığını, teşebbüsü ele alarak belirli zaman aralıkları ile bir meşrulaştırma tasarrufunun hazırlanmasına doğru götürmüştür. Nitekim 1933, 1945 ve 1950 de çıkarılan üç ayrı kanunla 7 milyondan fazla çocuğun nesebi tashih edilmiştir. Bu çıplak vakıaların tümü şu gözlemleri bir kez daha aydınlatmaktadır:

1 — Hukukî yoldan yapılan en köklü reformlar dahi ancak eş ağırlık ve tesirlilikte yapılan sosyo-ekonomik yapısal değişikliklerle birlikte müsbet sonuç vermektedir.

2 — Geçiş halindeki toplumlarda kadının eğitimi somut faydalar sağlıyan görevsel bir temele oturtulmadıkça, geleneksel sosyal baskıyı yenme gücünden yoksun kalmaktadır.

II — Şehirleşmekte olan bölgelerle büyük şehirlerdeki kadınlar

Son on yıl içinde Türkiye'nin belirli bazı bölgeleri olağanüstü hızlı bir gelişme kaydetmiştir. Örneğin Samsun, Adana, Bolu, Eskişehir gibi iller. Burada artan sosyal hareketlilik, yoğunlaşan ulaşım, köy ve kasabaların büyük şehir merkezleriyle olan temasları şaşmaz bir kanunîlikle batıl inanç ve geleneklere karşı beslenen güveni yitirmekte, giyim ve davranışta farklılıklar yaratmaktadır. Bu bölgelerin köylü ve kasabalı kadınları iş giysisi olarak şalvar ve başörtüye rağbet etmekte devam etmekte beraber, il merkezlerine batılı kıyafetlerle gitmektedirler. Ayrıca bu bölgelerde uygulanan çeşitli kamu hizmetleri (ana çocuk sağlık ocakları, gezici köy kursları, köy ebeleri) köklü davranış farklılıklar

(15) T. C. Boşanma İstatistikleri, 1967.

yaratmaktadır. Nitekim bir köyde kurulan bir ana çocuk sağlık merkezinin faaliyete geçmesi, çok geçmeden büyü ve sihirli dualara karşı olan körü körüne bağlılığı duyulur şekilde azaltmaktadır.

İlçe ve illerde aile yapısı ataerkil tipten küçük aile tipine doğru yönelmektedir. Şehirleşen merkezlerde geniş aileleri içine sığdıracak nitelikte geniş evlerin bulunmayışı, bu değişime başlıca sebep olarak gösterilebilir. İl ve ilçelerdeki modern Türk ailesi çoğu kere anne, baba, çocuklar ve ek olarak bir kaynana veya kayınbaba veya yaşlı bir hala veya teyze, yahut genç bir yeğen veya kızkardeşten meydana gelir. Köylerdeki ailelerin tersine şehirde evin kadını, evin idaresinde otoriteyi elinde tutar. Dışa açılan ailelerde ilinti örgütü değişmektedir. Baba-oğul dayanışması çözülmektedir, anne bir yandan babanın otoritesini korumağa çalışırken, öte yandan erkek evlâdının dileklerini savunurken, aile içi sarsıntılar yaratan bir «tampon» görevi ifa etmeğe başlamaktadır. Bunun sonucunda ailede kız evlât ile anne arasında daha sıkı bağlar gelişmektedir. Büyük ailenin dağılıp, yerine nükleer aile düzeninin yerleşmesi, karı koca arasındaki ilintiyi daha az otoriteye dayanır bir hale getirmektedir. (16)

Kadının çalışması konusunda kasabalarla büyük şehirler arasında önemli bir davranış farklılığı göze çarpmaktadır. Kasabalar genellikle kadının çalışmasını olumsuz karşılarken ve Kadına ancak öğretmen, terzi, ebe, hemşire gibi meslekleri yakıştırırken, büyük şehirlerin ortamı kadının kamu sektörünün her kesiminde çalışmasını normal ve arzuya şayan olarak karşılamaktadır. Kasabalarda özellikle 25-34 yaş arasındaki erkek grubu kadınların çalışmasına itiraz etmektedir. Bunun belli başlı sebeplerinden biri, halen ülkede yaygın bulunan işsizliktir.

Büyük şehirlerde çalışan kadınlar üç gruba ayrılmaktadır :

- 1 — Gündelikle çalışan kalifye olmayan işçi kadınları,
- 2 — Orta yada lise düzeyinde eğitim görmüş ücretlilerle küçük dereceli memurlar, ticaret sektöründe çalışan personel,
- 3 — Lise ve daha yukarı öğrenim görmüş, meslek sahibi uzman kadın elemanları.

Halen Türkiye'nin nüfusu 100.000 i aşan belli başlı 14 şehrin hemen hepsinde işçi kadınların bu şehirlerde bulunan endüstri-

(16) Mübeccel Kıray, op. cit., Sh. 237.

lerde (dokuma, tütün, fındık, üzüm, incir, çay, porselen, giyim endüstrisi, vs.) çalıştıkları görülmektedir. Sınaî işlerde çalışan kadın ve erkeklere aynı ücret verilir. Milletlerarası standartlara uygun olarak kadınların da çocuklar gibi madenlerde ve yeraltı işlerinde çalıştırılmaları, gece işi yapmaları yasaklanmıştır.

Çalışan kadınlara analığın korunması hakkında varılan milletlerarası sözleşmeler gereğince doğum sonrası ve emzirme izinleri verilmesi belirtilmektedir. Kadınlar altı hafta doğumdan önce ve altı hafta doğumdan sonra, çocuk emzirme izni olarak da günde, yarımşar saatten iki veya bir saat olarak bir kere izin alma hakkını taşırlar.

Son yıllarda üzerinde durulmağa değer diğer bir gelişme artan ölçüde Türk kadın işçilerinin yurtdışında, özellikle Batı Almanya'nın endüstri tesislerinde, sürekli iş bulmalarıdır. Siemens gibi elektronik endüstriler yüksek bir parmak mahareti ile titiz bir dikkati gerektiren işlerde, Batı Almanya'ya gelen çeşitli milletler arasında Türk işçi kadınlarını tercih etmektedirler. 1963 yılında Batı Almanya'da istihdam edilen toplam Türk işçi sayısı olan 27.501 den 3.199 u kadın iken, bu sayı 1965 yılında 19.586 yükselmiştir. Bu işçilerden 7.658 inin 1965 yılında henüz yarım yıldan beri Batı Almanya'da çalıştıkları göz önünde bulundurulursa, yurtdışına çıkan kadın işçi akımının henüz yeni yeni güçlendiği anlaşılmaktadır. 1963 te yapılan araştırmanın aydınlattığı üzere (17) Türk kadın işçileri, erkek işçilerin çoğunluğuna kıyasla daha yüksek bir eğitim seviyesine sahiptirler. Bunların hemen hepsi sosyal menşei bakımından büyük şehirlerde oturan orta tabakadan geldikleri görülmektedir. Yaş ortalaması itibarile de genç kuşakların hâkim buldukları kadın işçilerde göze çarpan husus, çok süratli bir intikal kabiliyetidir. Bunu bir bakıma memleketde aile ve sosyal çevrenin baskısı sebebiyle gerçekleştiremedikleri batılı yaşayışa karşı duydukları özlemle açıklamak mümkündür. Kadın işçileri bu bakımdan yeniliklere karşı daha açık, farklı bir yaşayışı olduğu gibi benimseme hususunda daha hazırlıklıdırlar. Yabancı dil bilgisi konusunda erkek işçilerden çok daha ileri olmaları — önemli bir kısmının iki yabancı dil bilmesi sebebiyle Almanya'yı ve dünyayı tanıma dilekleri daha bilinçlidir. (18)

(17) Nermin Abadan, **Batı Almanya'daki Türk İşçileri ve Sorunları**, Ankara 1964, Başbakanlık Basımevi, Sh. 20.

(18) Nermin Abadan, *op. cit.*, Sh. 226.

Büyük şehirlerde çalışan işçi kadınların dışında gerek ev kadınları, gerekse meslek kadınları kırsal bölgelere kıyasla çok farklı bir yaşantı sürmektedirler. Türkiye'yi yakından tanıyan İngiliz yazarı Lewis'in belirttiği üzere Türkiye'de bütün mesleklerin kadınlara açık olduğunu öven propagandacının unuttuğu bir nokta vardır: *diğer müslüman ülkelerinde de sayısı az, fakat değeri yüksek kadın doktorları, kadın avukat ve öğretmenler vardır. Fakat Türkiye'de kadın tezgâhtar, sekreter, telefon operatörü, hostes, sendikacı müstahdem, laboruvatuvar asistanı, banka memurları ordu mensupları da vardır. Herhangi bir ülkede girişilmiş olan kadın devriminin gerçek ölçüsü, olağanüstü kabiliyetli sınırlı bir küçük kadın grubunun erkeklere has bir alanı fethetmeleri değil, herhangi bir genç kız veya kadının dilediği işi yapıp yapamayacağı ve bu işin karşılığında erkekten farksız ücret alıp alamayacağı noktasında düğümlenmektedir. Bu bakımdan Türkiye en ileri bir örnek teşkil etmektedir.*

Türk kadınları son yıllarda oldukça yaygın bir yelpaze içinde çeşitli meslek alanlarına yayılmışlardır.

Tablo : VII 15 ve daha yukarı yaşlardaki faal nüfusun çalışma kolları itibarile ayrılışı (19)

	1955			1960		
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
Tarımla ilgili meslekler	4.738	5.062	9.800	4.983	4.942	9.925
Müteşebbisler, idareciler						
büro ile ilgili meslekler	200	26	226	309	33	342
Sanatkârlar imalat ve						
tamirat işçileri	685	114	799	864	135	999
Hizmetle ilgili meslekler	237	25	262	340	30	370

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere kadınların en yoğun çalıştıkları sektör tarım alanıdır. Onu takiben şehirlerde kadın işçilerin imalât sektöründe, özellikle mensucat, giyim, ayakkabı, gıda, işçi, tütün, endüstrisinde istihdam edilmiş olduğu görülmektedir. Meslekî alanlarda kadın elemanların en fazla çalıştıkları alanlar malî müesseseler (banka, sigorta), toptan ticaret ve gıda maddele-

(19) Bu tabloda rakamlar 1000 olarak alınmıştır. Tabloya sadece kadınların anlamlı şekilde temsil edildikleri sektörler dahil edilmiştir.
Kaynak : 1963 Türkiye İstatistik Yılı, No. 490, Sh. 67.

ri satış yerleri. Hizmetler sektöründe 1960 sayımında 44.480 kadının genel hizmetler kesiminde, 10.042 nin idarî hizmetler alanında 19.071 ise şahsî yani ev hizmetinde çalıştıkları görülmüştür.

Konu daha ayrıntılı olarak ele alındığında kamu sektöründe kadınların başta milli eğitim bakanlığı olmak üzere özellikle PTT hizmetleri, radyo ve televizyon kurumu, hava yolları gibi kuruluşlarda çalıştıkları görülmektedir.

Serbest meslek alanında Türkiye'de kadınların doktor, hâkim, eczacı, mimar, mühendis, idareci, diploması memuru tiyatro sanat-kârı olarak birçok batılı ülkeye kıyasla daha kabarık sayıda çalıştıkları görülmektedir.

Türk kadınlığı ayrıca dünyada ilk defa olarak Temyiz mahkemesine üye seçmek, arkeoloji alanında kadın arkeologlar yardımı ile çok önemli kazılar yaptırmak gibi başarılarla övünebilir. Ün yapmış bir grub kadın ressamlarımız müstakil bir grub olarak Paris ve Roma gibi Avrupa başkentlerinde sergiler açmaktadırlar, müzik alanında yetişmiş kadın virtüözlerimiz keman ve piyano alanında dünyanın bellibaşlı konser salonlarında ülkelerini tanıtmaktadırlar. Türk üniversitelerinde görevli bulunan kadın öğretim üyelerinin miktarı ise Birleşik Amerika ve Kanada'dan sonra üçüncü yerde gelmekte, örneğin Batı Almanya'ya kıyasla dört misli fazla miktardadır. (20) Bu arada Türk basını da önemli sayıda imza sahibi kadın muhabir ve gazeteciye sahiptir.

Türkiye'de Cumhuriyetin kuruluşu yıllarını izleyen ilk onbeş yılda kadınlara tanınmış bulunan çeşitli hak ve imkânlar beklenilmeyen ölçü ve çapta şehirli kız ve kadınlar tarafından kullanılmıştır. Günümüzde şehirleşmiş, gelişmiş bölge ve şehirlerde kamu hayatı batılı standartlara yaklaşık bir düzeye ulaşabilmişse, bunun nedenlerini herşeyden önce Atatürk'ün ileri görüşlü kültür politikası ve sosyal yatırımlarına bağlamak gerekir.

Bu hamlenin yeterli olmadığı ikinci Beş Yıllık plânda yer alan hedefler kısmında görülmektedir. Geleneklere bağı kalan kabarık kadın kitlelerin eğitim seferberliği yolu ile faaliyete geçirilmesi ve geliştirilmesi sadece endüstrileşme ile birlikte Türkiye'nin ekonomik hayatına yenilikler getirmeyecek, aynı zamanda Türk kadınlı-

(20) Nermin ABADAN, *Social Change and Turkish Women*, S.B.F. Yayını, 1963, Sh. 17.

ğın yaşantı ve kendi kendine kabullendiği görüntüsünü de değiştirecektir. (21)

Geçiş halindeki toplumların en büyük özelliği sürekli ve hızlı bir değişme süreci içinde bulunmalarıdır. Türkiye bu tip toplumların en dinamik, yaratıcı ve gelişenlerden biridir. Henüz geçmişle ilişkilerini koparamamış Türk kadınları hiç şüphe yoktur, Türkiye'nin sosyo-ekonomik düzen değişikliği ile birlikte daha uygar bir düzeye ulaşacaklardır.

---

(21) Nermin Abadan, Turkey, in Ed. Raphael Patai, **Women in the Modern World**, The Free Press, Glencoe, 1967.